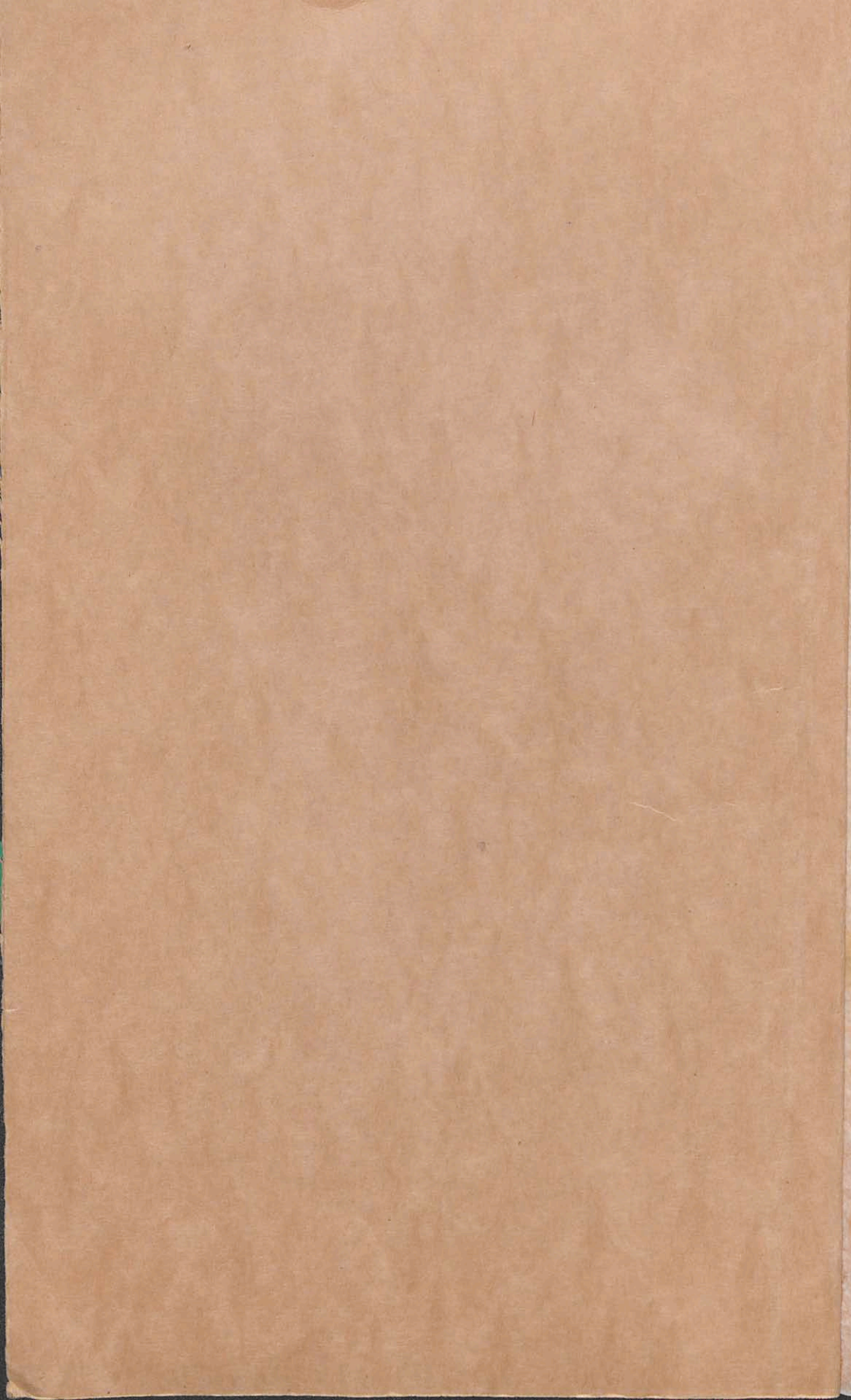

V B
280

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

(Ա. ՀԱՏՈՐ)

ՏԵՏՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1.— Հսկան Է. Անդունդր	ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ
2.— Սեւ-Լեռի Նիֆոյա Թագաւորն առ Ասուած (Քերուած)	ՌՈՒՐԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ
3.— Մարտիրոսի	Յ. ՍԵՔԵԱՆ
4.— Խօսեցեալը (Քերուած)	ԱՐՍԷՆ-ԵՐԿԱՔ
5.— Մտերիմ Չայներ — Ոսկորներուն մեջ	Յ. Ք. ԳԱՅԱԵԱՆ
6.— Շարհի Մանապլերգր— Կարմիր Հնչեակ	ՅԱԿՈՒ ԱՂԱԶԱՐՍ
7.— Ափրիկեն՝ Արարական Տիրապետութեան Նախընթացին	ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՊԷՇԵԱՆ
8.— Շուք (Պատմութեամբ)	ԿԱՐՈ ՊԱԼԵԱՆ
9.— Վկայականը	Յ. ԳԱԼԷՍՔԵԱՐԵԱՆ
10.— Ասուածային Անեծքը (Քերուած)	Գ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Գ Ա Հ Ի Ր Է, 1916

Տպագր. Զ. Ն. Պերպերեան

ԸՆԹԵՐՑՈՂ ՆԵՐՈՒՆ

«Անապատին Յուշարձանը» թղթատարէն ստացող մեր պատուական ընթերցողներէն կը խնդրենք որ բաժնեգինը (20 դ. ե.) փութացնեն մեզի, այս հրատարակութեան նիւթական ծանր հոգը մեզ տանելի ընծայելու բարեհաճութեամբ:

ՀՍԿԱՆ ԵՒ ԱՆԴՈՒՆԴԸ

Լօրստ Քիչնէրի Եղերական Մտեր

Rule, Britannia!

Համաշխարհային եղերերգութիւնը պէտք ունէ՞ր այս պահուցիչ տեսիլին, աւելի եւս սխրալի ու չարաշուք դառնալու համար իր ամպարադիժ արհաւիրքին ու մահաբեան հմայքին մէջ... Վէրտէօնը չէ՞ր բաւեր, քիչ մը անդին, իր վիթխարի նախճիրներովը, չէին բաւեր հազարաւոր այն ամենի զոհերը որոնք՝ դեռ երէկուան անեղ ծովամարտին՝ բրիտանական յաղթանակը կոթողեցին...

«Հէմըշիր», ցուռիկ առեր, ո՞ւր կ'երթաս... Զգուշացի՛ր անդունդներէն, կայսրութեան Մեծ Մարաջախար կը տանիս, մա՛րդը՝ որ առաջին վայրկեանէն տեսաւ մղուելիք պայքարին անազնութիւնը, անոր ղեկավարութեանը մէջ ստանձնելով եռամիայ գերմը, մա՛րդը՝ որ Մեծն-Քրիտանիոյ զինուորեալ երկտասարգութեան կորովի վարդապետն հանգիստացաւ, և որ իր խտամբեր նկարագրով, իր պիւրի ու դիմագրաւ կերպարանքով ցեղին կամքը մարմնացուց՝ յաղթանակին յամառ հետապնդման ճամբուն վրայ...

§

Ու խաւարին մէջ անդունդ մը բացուեցաւ, ընդունելու համար հսկան, որ իր հայրենի փերէն հաղիւ բաժնուած էր դէպի Ռուսիա՝ Դաշնակիցներուն Դատին տանելու համար Անգլիոյ եղբայրական սատարը:

Իբրև վախճան՝ կարելի չէր երեւակայել աւելի հոյակապ ու վեհաշուք յանգում մը քան ինչ որ ճակատագրականութիւնը յօրինեց Լօրստ Քիչնէրին համար, Հիւսիսային Մովու գիշերին մէջ... Կեանքն ի բուն պարտականութեան պատնէշին վրայ, աշխարհիկ վայելքներուն անտարբեր, մեծութեան սուրբի մը պէս ապրած, ան պիտի երթար թաղուիլ անյատակ անդունդին մէջ, իր բարոյական դիմագծութեան ներգաշնակող դաժան ու յեղակարծ մեկուսացումով մը... Ու ազգային երախտագիտութիւնը, դէթ փառահեղ յուզարկաւարութեան մը հուսկ առթիւ, պիտի չի կրնար զբաղիլ իրմով, պիտի զրկուէր Ուէսթմինիսթրի նուիրական կամարներուն տակ իր անիւնն ամփոփելու գօհացումէն... Ովկիանո՞սն իր

h. p 283

գերեզմանը... Սուրբ Պողոսի տաճարին մէջ հոգեհանգիստի տրա-
րողութիւն մը... Ֆլանտրի, Սինայիի ու Միջնագետքի ուղղման-
կասներուն վրայ թնդանօթներ պիտի հեծկլտային իր մահուան
արձագանգը... Լօրա Քիչնէր պիտի չուզէր սր իրենները ըսպէ մը
անգամ անջատուէին՝ իր պատճառով՝ ուղղմագաղտի հրամայական
հոգերէն, փոյթ չէ՛ թէ դէպքերու ժխտին մէջ իր փառքը խեղ-
զըէր, նսեմանար, առժամապէս...

Մեծ Գաբրիէնին անակնկալ կորուստը՝ անվկանգ միջնարե-
դի մը անկուճէն աւելի սաստիկ տպաւորութիւն գործեց, ան-
չուշա, Դաշնակից Ազգերուն վրայ սրտնք Մեծն-Քրիտանիոյ դաս-
նաթոյն սուգը բաժնեցին հաւասար վշտակցութեամբ:

Հսկան կատարած էր սակայն իր վերցուցած դերին իսկա-
պէս հսկայական մասը: Իր բարոյական հեղինակութեան անտեղի-
տալի ճնշումովը, Լօրա Քիչնէր ամբողջ բանակ մը ծառայուցած
էր անգլիական ժողովրդային զանգուածներէն, բանակ մը զոր
ինք կազմակերպեց, և սր իր անունը պիտի կրէ մինչեւ Յաղթա-
նակին վրիժագեղ արշալոյսը... Զինուորական պարտաւորիչ ծա-
ռայութեան օրէնքին քուէարկումը քիչնէրեան շունչին հրաշա-
գործութիւնը պիտի մնայ անգլիական տարեգրութիւններուն մէջ...

Ու այսպիսի պանծալի գուէի մը զրաւումին հանդէպ անա-
բեկումի ու աղեկիլգումի առաջին անխուսափելի վայրկեանէն վերջը,
ի՞նչ սրտապնդում է տեսել սգաւոր ձօն Պուլը որ իր բաշը կը
թօթուէ, ու իր կսկիծին մէջ անընկճելի, ինքնապատահութեան ու
հաւասար սա՛խօսքերը կ'արտասանէ:

— «Լօրա Քիչնէրի կորուստը սրգային մեծ դժբաղդութիւն
մըն է, բայց ան պիտի չարգելէ, ո՛չ ալ պիտի յապաղեցնէ, Ռա-
գալիի Մարգասպանին անկումը... Հին պատերազմի մը մէջ մենք
կորսնցուցինք՝ մէկը միւսին հետեւէ՝ Նէլսընը, Բիթը և Ֆօքսը,
բայց այս մեծ մարդերուն կորուստը մեզ չարգելեց տեսնել վեր-
ջնական յաղթանակը... Անվեհեր զինուորին և մեծ կազմակերպի-
չին մահը, սր մեզ կը հարուածէ այսօր, պէ՛տք է աւելցնէ մեր
կամքի ուժը և մեր կորովը, պէ՛տք է մեր ճիգերը բազմապատ-
կել ու մեզ յամառիլ տայ այս մաքառումին մէջ, ի՞նչ որ ալ ըլլան
պահանջուած զոհողութիւնները, մինչեւ ջախջախումը քաղաքա-
կրթութեան ու մարդկութեան թշնամիին:»

§

Լօրա Քիչնէր օտար մը չէր Հայութեան համար:

Իր զինուորական ստպարեզն սկսած էր 70ի Ֆրանքօ-Ֆերման
պատերազմին, երթալ, Շանգիի բանակին մէջ, Լուստի վրայ կըռ-
ուելով առեկի Տեւտոնին գէմ: Իսկ գիւանագիտական իր առաջին

280-26

պաշտօնը կ'ըլլար, քիչ յետոյ, էրզրուսի անգլիական հիւպատոսութիւնը:

Տեղակալ Քիչնէր, անտարակոյս, կարինի մէջ հպուստի եկաւ հայ տարրին հետ, և գնահատեց անոր գրական յատկութիւնները: Այդ թուականին մեր ազգային պատագրական շարժումը դեռ չէր գծագրուած, և իրլանտացի երիտասարդ իտէալիստը, որ Ֆրանսայի համար կուռեկու վազեր էր, Հայաստանի մեծ ոստանէն անցաւ թերեւս առանց հայ հոգիին բարախուսմը ընելու:

Պետական փառաւոր նսեհ մը կը սպասէր իրեն — Թնդանօթներու որոտը Ազեքսանդրիայէն զինք կը կանչէր իր ճշմարիտ կոչումին: Եգիպտոսի Գրաւումին կազմակերպութեան հզօրապէս մասնակցեցաւ Զօրաւար Սըր Էյլին Վուտի ծառայութեան մէջ: 1883ին՝ հարիւրապետ, 1884ին՝ մեներ, 1885ին՝ տեղակալ-գնդապետ, 1888ին՝ գնդապետ և հրամանատար Սուաքիսի զօրարածնին, Սուտանի Սիրտար՝ Սըր Ֆրանսիս Կրէնֆէլի աշխատակից, 1892ին՝ ինքն իսկ Սիրտար, և Տօնկօլայի կազմակերպիչ: 1898ին, Օմուսումանին մէջ Տէրվիշները ճգմեց, Սարթումը գրաւեց, և Նեղոսին երկայնքը յառաջացաւ մինչեւ Փաշօտա, ուր դէմ յանդիման պիտի վար Ֆրանսացի նշանաւոր զինուորական՝ Հարիւրապետ Մարշանի հետ՝ այսօր Զօրավար, երկիցս մահացուօրէն վիրաւորուած, Ֆրանսական ճակատին վրայ, միեւնոյն անիծապարտ ոտխին դէմ կուրծք տալով .. Քիչնէր, Մարշան, այս երկու անունները քսանեակ մը տարիներ առաջ սրին մտածել կրնային տալ թէ եղբայրական զինակցութեան զոյգ հոմանիշը պիտի դառնային օր մը ...

Եգիպտոսի մէջ, ուր շուայլեց իր վարչական ու մարդասիրասիրական բարձր ընդունակութեանց ապացոյցները, Լօրա Քիչնէր միշտ բարեացակամ սիրելութեամբ ընդունեց Հայ Հասարակութենէն իրեն եկած խնդիրքները, և շնորհապարտ զգացումներ միայն թողուց, իր ետին, մեր սիրտերուն մէջ:

§

Եւ հիմա անգունդին կը դառնայ մեր արտմագին մտածումը, սնւ անդունդին, որ իր ծոցին մէջ տարաւ հսկան, բայց որուն վրայ անգլիական զրահակուռ զօրութիւնը կը շարունակէ յածիլ, յաղթական, սպառնական, մինչ՝ փոթորկին մուռնչը տիրապետելով կը հնչէ Ալպիօնի դիւցազնական զաւկըներուն երգը:

«Rule, Britannia! — Իօխէ՛, Բրիտանիա՛»,

«Rule the waves! — Իօխէ՛ պլիգներուն...»:

ՍՈՒՐԵՆ ՊԱՐՔԵՒԵԱՆ

ՍԵՆ-ԼԵՈՒ ՆԻՓՕՂԱ ԹՊԱԳԱԼՈՐՆ

Ա.Ո ԱՍՏՈՒԼԱԾ

Մասնաւոր արտօնութեամբ ձօնուած Ն. Վ. Նիփօլիսի (*)

Ասուա՛ծ ,
 Ո՛չ մեկ տեղ կար իմ երկրիս մեջ անայի
 Ուր առուներ երգէին, ու ծաղիկներ ու դալարներ ժպտէին.
 Սեւ ժայռեր միայն՝ վերեւն անեղ վիճերուն ,
 Ռոնցմէ խոյս կու տային զարուններն եւ ուր ձմեռը կ'իջուեր.
 Բոյնի մը տեղն էր լոկ արծուին համար եւ իր ձագերուն ,
 Ուր մերիկն յաւերժական իր հեծկլտանքը կ'որոտար.
 Փռքիկ անկիւն մ'աշխարհի, մօտիկ այնքան կապոյտ երկնից,
 Բայց կորո՛ղն էր անիկա, հպարտ նակտով ու անվկանց,
 Որ քամահրած էր կոնակները բռնուքեան
 Այնքան երկար դարերով .. Պէ՛տք էր որ ան աննեսանար ..
 Պէ՛տք էր որ ժանս մարդասպանը Հապսպուրկներուն
 Վրաս արձակէր իր հրոսներն, եւ խոտանգուած եւ ծերունի՛
 Ախորական հեռանայի Հայրենիքէս աւերուեանդ,
 Եւ ապաստան փրկնքոքի գիբկն այն վսեմ երկրին
 Որ է ՅՐԱՆՍԱՆ...

*
* *

Լացած չէի եւ երբեք, ո՛վ Ասուա՛ծ, բայց Դուն տեսար
 Իմ արցունքներս գիշերներուն մեջ այն մուսլլ .
 Կրքեն քե Դուն զիս կը քոչուս, քե Դուն ի՛նչդ զիս կը զարնես,
 Բայց նակասս եւ չեմ ծուեր, եւ միտ՛ս յոյսով ակաղձուն՛ .
 Կը հաւատամ արդարութեանդ եւ արքական Յայրանակին...
 Արդէն սեմին վրայ մահուան, եւ կը տեսնեմ, կ'ուզե՛մ տեսնել

(*) ՄԱՆՕԹ. — Այս գեղեցիկ տերթոսածը, դր Ֆրանսերէն քննադէն որոտար Լարթմանելով կը հարդարակենտ, գրոտած է առաջին քննադէններս ինքրանտին զբայ, Կարճեր-Սաղի է Զայասր էրենց Ճիպո-Նիէի մէջ կազմակերպած Զոտոգահանդեռին կարդացուելու համար: Որբերեան շրէնակ մըն ալ յղած է Նի՛շլա Թոգասորին, որ պարտախանած է լի՛ն՝ զաճաղանց յոտոտած՝ կ'ընդոտոտէ հայ Բանաստեղծի մը հասակընտէն այս արարայայտութեանը:

Ազատութեան արշալոյսը Լօվսէն լեռան վերեւ ծաքած:
Ու կը լսեմ անգամ մըն ալ իմ սարերուս վրայ սեաւ
հորիս երգերը ուազմառունչ իմ ամենի՛ր արծուիկներուս...

*
* *

Տեսա՛յ արդէն, ո՛վ Հաստֆի Պաշտպան, ո՛վ Սուրբ Ռուսիա,
Սուրիդ կայծակն որ Կովկասի բարձունքներէն

Մուր Արեւելքը կը ներդէր դեպի Դրախսը խաւարաւաճ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ վրիժառու:

Տեսա՛յ զաւր Գրանապին պողովաճէ հոգիներով
Որ Մարնի ու Վերտեօնի վրայ անմահ դաշտերուն
Վարազ Դազանը կը զգեսնէին:

*
* *

Օ՛հ, մօտալուս է վրեժը, միսիթարուի՛նք,
Յուսա՛նք, ո՛վ ախարի իմ եղբայրներս, Բիե՛ն, Ալպի՛ն...
Դողդոջուն են իմ ֆայլերս, աւա՛ղ, եւ ես չե՛մ կրնար այլեւս,
Ձեռ շարժելուն մեջ կռուիլ, ո՛վ դուք, Ազգեր մարտիրոս :

Բայց Ասուծոյ կ'աղօթեմ, եւ Ա՛ն ինձի կ'ունկնդրէ,
Այո՛, իր պա՛րսքն է այդ. պե՛տք է լսես զիս, ո՛վ Ասուած,
Եթէ արդար ես — ինչպէս կը հաւատամ: — Աչքերս իսպառ գո-
[ցելէ առաջ՝

Թոյլ տա՛ւր, բոյլ տա՛ւր ինձի տեսնել բռնապետութեան
հորտակումն առյաւէտ: Եւ իբր հանգիստ շնորհի՛ ինձի
Գերեզմա՛ն մազաս ի Չեքիներէ, — եւ Քո՛ւկդ ըլլայ Արխայութիւնդ...:

Ճիպուրթի, 13 Ապրիլ 1916
ՌՌԻԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ

Մ Ա Ր Տ Ի Ր Ա Ք Ի

Կ'երեւայ թէ, ինչպէս որ գրական աշխարհին մէջ կրակատար
մնացած յայտնութիւններ կը պատահին, որոնք օր մը երկու կ'ե-
րեւան մտաւորական մարզին հորիզոնին վրայ, ու կը մարին
առյաւէտ, չես գիտեր ինչ պատճառներով որոնց վերլուծումը հո-
գեկան թերութիւններու և սայթաքումներու բովանդակ աշխարհ
մը պիտի մէջտեղ հանէր, նմանապէս քաջութեան կամ հերոսու-
թեան կալուածին մէջ ալ, երբեմն կը պատահին դէմքեր որ,
դարձեալ մեզի անմասնօթ պատճառներու համար, շնչատ կը մնան,
և կամ իրենց անարժան գետնի մը վրայ կը մնան կառչած, և

անուն մը ճառագայթելու գեղեցիկ փառքէն կը զրկուին :

Մնած գիւղիս վարժարանին մէջ, երբ տասներկու տասներեք տարու էի, ընկերակիցներս շատ անգամ սքանչացումով կը խօսէին հայ երիտասարդի մը վրայ մեր գիւղէն, որուն կաշմբուռն բազուկը և աներկիւղ սիրտը զարմանք և սարսափ առթած էին մեր գիւղին մեծերուն ալ պշտիկներուն ալ :

Մարտիրաքի էր անունը :

Իր անունին ծայրի օտարական մասնիկը կը պարտէր իր ծագումը սա պարագային՝ որ Մարտիրոս կարգ մը լեզուները կը խօսէր Պալքանեան ցեղերուն, օրինակ յունարէն, պուլկարերէն, սերպերէն, թերեւս նաեւ ուրիշներ :

Այս լեզուներուն ուսումը կը պարտէր իր լեռնավայրը բնակող և հօտերու, նախիրներու վերաբերեալ զբաղումներու նուիրումած գեղջուկի կեանքին :

Մարտիրաքին չէի տեսած : Ընկերներս տեսած էին՝ մեր գիւղին այն կողմը բնակեցնուն համար ուր ան կը բնակէր եւ որ մեր կողմին հանգիպակաց էր. վասն զի ձորակ մը երկու բլրակներու կը բաժնէ այդ գիւղը :

Կ'ըսէի որ Մարտիրաքին չէի ճանչցած. բայց այնչափ յաճախ կը խօսուէր անոր վրայ, որ այլեւս ճանչցած ըլլալու պէս էի : Աւելծի կերպարանքով, կարմրավառ երեսներով, մեր, սովորական մահկանացուներու մատուրներուն եռապատիկ տրամագիծը ունեցող կարշնեղ մատուրներով վերջաւարուած ձեռքերով, հսկայի հասակով անձ մը. տեսակ մը Հայկ, կամ Վահագն, կամ Տրդատ, ո՛վ գիտէ, թերեւս անոնցմէ ա՛լ աւելի քաջասիրտ և հօր : Այսպէս կ'երեւակայէի զայն :

Անոր սխրագործութիւնները յաջորդ առտուն կը պատմուէին դպրոցականներէն. չորս կամ հինգ քաջ յոյներու իրմէ ծեծ ուտելը, թաղի մը մէջ մեծ աղմուկ մը հանելու միջոցին զինքը ձերբակալելու եկող տասը տասուերկու սասիկան զինուորներու շտապ փախուստը երկու աթոռով զինուած իր կրկին բազուկներուն առջիւէն, տասնըչորս տասնըհինգ պուլկարներու դէմ կռիւի մը մէջ իր յաղթանակը, և այլն :

Թաղին խեղճ մուխթարը պարբերաբար ահագին կնճիւղներ ու ձանձրութիւններ կ'ունենար Մարտիրաքիի վարմունքին երեսէն : Քանի քանի անգամ կանչած հայրաբար խրատած էր զայն : Մարտիրաքի խոստացած էր ուղղուիլ, բայց վերստին անկումներ ունեցած էր : Քանի քանի անգամ բանտարկուած էր. բայց կ'երեւայ թէ ստտիկանապետը, տմենուն պէս հիացմամբ լցուած այդ անգլիմադրելի ուժով մարգուն նկատմամբ, տեսակ մը պորո-

վախտուն ներողամտութեամբ կը վարուէր անոր հետ . մտնուանդ որ Մարտիրոսքի, հակառակ դպրոցի երես տեսած չըլլալուն, շատ մը զարգացած և հանճարեղ հրապարակախօսներէ, փաստաբաններէ և քարոզիչներէ աւելի պերճարուն էր, երբ ահագին քանակութեամբ խնամ գինին թափած էր . վասն զի պէտք է գիանալ որ Մարտիրոսքի իր արքեպսկոպիտութիւնն մէջ էր միայն որ անձնատուր կ'ըլլար գիւղը տակն ի վրայ ընող իր շահատակութիւններուն :

Շատ հուանական է որ կառավարական և թերեւս ազգային իշխանութիւնները հուսաարագէս կը յարգէին խառնուածքի անբացատրելի անհեթեթութեան մը հետեւանքով ցեխին մէջ ինկած այդ ազամանդը : Վասն զի, արգարեւ, երբ տարիներ վերջը, երբ զգաստացած էր ու իր սովորական մառախլապատ գոյութենէն ըսթափած, ճանչցայ գինքը, պերճախօսութեան արագավէժ հոսանք մը, բոցահրատ և գունազեղ սլացքները իր բանին, ուղղադատ և եռանդուն քնական իմաստասէրի իր յանդուգն խոյանքները, գրուած էին իմ համակրութիւնս ու պիտի ըսէի նաեւ իմ սէրս, և ոչ միայն իմ, այլ նաև Յովսէփ Հանրմտանի մը, Պարոնեանի մը պէս կարգ մը իրեն ծանօթ մտաւորականներու :

Շատնոց ի վեր, թերեւս քսան տարի կայ, այլ եւս չկայ ինքը, քայց կը մտածեմ որ վերաւորուած առիւծի ինչ մորմօք մը և ինչ ամենի կատաղութիւն գինքը չարչարեցին իր ախուր ասպարէզին վերջին օրերուն, երբ զգայ թուրք կառավարութեան հայատեաց ձեռքին մեր վրայ ծանրանալը : Ու կը խորիմ որ, եթէ իր երիտասարդութեան միջոցին պատահած ըլլային այն չըլլալիք բաները որ մեզի պատահեցան, ինչ թանկագին, ինչ անզուգական օժանդակ մը պիտի ունենար իրեն հայ յեղափոխականութիւնը, հայ հերոսութիւնը, թէ Անգրանիկէ, թէ Քեռիէ, թէ Համազասպէ մը, թէ այնքան ուրիշներէ աւելի շոգ-շողուն և փառապանծ դեր մը չպիտի կատարէր :

Եւ այս խորհուրդներուն կը տարուիմ այն պարագայէն՝ որ Մարտիրոսքի Ալայիտնի Ռոպին Հուարը, Յալովայի Լէֆթէրն ու Մանոլին կը յիշեցընէր մեզի, այն ազնուազգի ու մարդասէր աւազակները, որ հարուստները կը կողոպտէին անօթութեան մատնըւած ազքատներուն սփոփանքին համար : Յափշտակութիւնը, հուզկահարութիւնը չեմ ջատագովեր անշուշտ, բայց ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ աւազակներ եղած են որ մարդկային սպգին մեծագոյն մասին անհնարին տառապանքը իրենց հասկցած կերպովը թեթեւցնելու ելած են, թէ անոնք ընկերային խնդիրներուն կորդեան հանգոյցը Աղիքսանգրեան սուրով լուծելու ելած են, թէ

տարիներով միաք յոգնեցնելէ վերջը մարդկային կարգ մը անիրաւութեանց վրայ, պատմութեան ամենէն մեծ միտքերուն մէկ քանիին նման՝ առանձնացումներու լուծեան մէջ կղզիանալէ և կեանքին ու ճակատագրին անհարթութիւններուն տեսարանէն դժգամա՞՛ ցաւատանջ ուղեղինն բանեցնելէ վերջը, որչաւ տուած են տարօրինակ, ապօրինի, և չարաշուք գործունէութեան մը ապաւինելու, այսինքն երջանիկներէն քիչ մը բան պակսեցնելով՝ թշուառներուն տուայտանքը պակսեցնելու աշխատանքին:

Մարտիրաքի աւազակ չէր բնաւ. բայց սղքատները կը սիրէր, և չունեցածովը կը հոգար: Ի՞նչպէս:

Չաւակներու տէր և անգործ մնացած պարկեշտ գործաւորի մը հանդիպեցա՞ւ, թաշկինակը կը հանէր, դուռնէ դուռ, խանութէ խանութ կը պտտէր. հանգանակութիւն մը կը սարքէր, որմէ ոչ ոք դժգոհ կը մնար, և որմէ երկու հոգի շատ գոհ կը մնային. ընտանիքի թշուառ հայրը և... Մարտիրաքին:

Աղէ՞՛կ ըրաւ Մարտիրաքի, պէ՞տք էր որ այնպէս ապրէր ինչպէս որ ապրեցաւ. չեմ գետեր: Ինչ որ քաջ գիտեմ, սա է որ տեսակ մը արտաուայ գոյութիւններ կրնան ըլլալ, որ, զօրութիւն կամ հանճար ծնած, առ ի չգոյէ յարմար կամ լաւ հողի մը, մուլարոյս կը դառնան, բայց ասով չեն դադարիր շուք տալէ կարող մը չքոտի, բայց կենդանի էակներու, գորտի մը, ճպուռի մը, ճրճի մը, բոտառի մը:

Ատոնք ալ կեանքի դատապարտեալները չեն:

Յ. ՍԵԹԵԱՆ

Խ Օ Ս Ե Ց Ե Ա Լ Ը

Դեռ իմ հոգիս փուկը՛դ է, ցաւի խորան աւերակ,
Ռուն փաւերն իսկ անա՛ վերեերու պէս կ'արիւնիս.
Քուկը՛դ է սիրքս նորէն, դազալի պէս շարդաբուր,
Եւ կուրծքն այս խեղճ քրնարին...

Գիւերին մեջ հեռաւոր անհետացար շուսափոյր,
Եւ կրողնկներ սարագիր, համբոյրներէդ քարաւուն,
Իրենց քեւերը բացին, քեւերն իրենց կարեւիր,
Օսարութեան ասղերուն...

Համբո՞յր մ'արդեօք դառնաքոյն մաւեց բոցերն աչերուդ՝
Ռոնց մեջ ես շուս անգամ անմեղ հոգիս քարխեցի,

Ու դեռ կեանքին անգիտակ՝ արեւն անոնց գեղեցիկ
Յափրեսակուած սիրեցի ...

Այս, ո՞վ առաւ շրթներուդ վարդավառ գոյնը վրնիս,
Եւ արժարդան արփազեղ քու վարսերուդ պիքին՝
Որ դուն ինձի կ'երեւիս, իբր ուրուական մը ցաւոս,
Անհունօրէն սիրագին ...

Եւ արիւնոս քղամիդ մ'անեղօրէն բըզբսուած,
Քեզ կը ծածկէ պասանքի մը մանաբոյր ծալքերով,
Ոսկերդ բոքիկ են, Ասոււա՛ծ . Եւ ո՞ւր կ'երբաս, չեմ գիտեր,
Զիս հեռուէն կանչելով ...

Ու վարագ հով մը կ'անցնի ուսերդ մերկ ձեծելով,
Դուն կեցած ես ցեխին մէջ, ողբերգական, կը սպասես,
Ծիծերդ ինկած են քայլուն, ու ձեռք մը ժանկ քաղած է
Ծաղիկն անոնց վարդի պէս ...

Ո՛չ, կեանքը դեռ չէ կրցած սիրապետել իմ արտիս,
Ան փակը՛դ է յաւիտեան, մահուան մէջ իսկ, երբոր դուն,
Շաս աւելի գեղեցիկ, գարնան մը պէս արփելի,
Պիտ'ըլլաս շողն արեւուն ...

Մարմինդ՝ որուն իմ հոգիս ելաւ մեհեան մ'անձանօք,
Ուր կարապները լացին, լուսնակին սակ, որբացած,
Պիտ' ըլլայ միտս վարդերով, կարով, լոյսով առ յաւէս
Բիւրեղ սափոր մը լեցուած ...

Կուրծքդ՝ որուն վրայ նիհար ու միամիտ պասանի,
Երբ դեռ երա՛զ էր ամեն գեղեցկութիւն հոգեհմայ,
Հանգչեցրնել ուզեցի կեանքէն զըլուխըս յոգնած,
Ես դեռ կը զգամ կուրծքիս վրայ ...

Կը փրկեսրտեմ քեզ, աւա՛դ, բայց դուն չի կաս, ա՛յս, ո՞ւր ես.
Գերեզմաններ կը տեսնեմ . քե՛զ կը տեսնեմ անոնց հետ, ..
Կ'ուզեմ փրօել, յուսահաս, սրտիս բաժակը քրճուած
Կեանքի կրակէն արփաւէս ...

Ու ոտնաձայնըդ կ'առնեմ, սենեակիս մէջն ես անա՛...
Կը մօտենաս .. Ու ձեռներդ ուսիս դրած՝ կը նայիս
Իմ աչքերուս՝ ուր արցունքն արդէն շատնց է ցամփեր
Սասկութեան մէջը ցալիս ...

Քանի՜ անգամ ուզեցի զարնել զըլուխս փառերուն,
Ու Նեղոսի շուրերէն հայցել հանգիստ մահուան,
Դուն բըռնեցիր իմ թեւես, բայց ես քեզի չի տեսայ,
Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն ես այնքան...

Ա՛խ, պիտի գա՞ս վերստին, ո՛վ փաղցրիկ լոյսն աչքերուս,
Ո՛վ դուն արեւն երազին, վիշտը գիշերն է կեանքիս,
Ողորելու հրաւափայլ արշալոյսով մը բոցել
Տըխուրեթեան ծո՛վ իմ հոգիս ..

Ու մարմինով խոտանգուած, աչքերդ փորուած իսկ ըլլան,
Արինըւայ կողերով, եկո՛ւր ինձի, դուն ի՛մս ես,
Յաւերժագեղ քագունի՛ս, հոգիդ հոգւոյս մէջ առած՝
Նորէն կըրնամ սիրե՛լ քեզ ...

Անա՛ նորէն կը ժպտիս. մինչդեռ գիշերն արծաթէ
Ոտերուդ փով, փունջ առ փունջ, կը քափքրփէ ծաղիկներ.
Դուն առաջուանն ես հիմա, հակասիդ շուրջը վիշտն է
Ոսկի պրսակ մ՛յօրիներ ..

Քեզի դըպած են այնքան կարմիր ձեռքեր վաւառոտ,
Անմեղուրեանըդ բոլոր վառ շուշաններն են խըլած,
Բայց դուն ինձի կ'երեւիս, եւ կը տեսնեմ որ դարձեալ
Քարուն մըն ես լուսարբած...

Եկո՛ւր ինձի, ա՛խ, եկո՛ւր, մի՛ վարանիր, մի՛ դողար,
Ի՛նչ փոյթ որ հոյ կը բուրեն ձեռքերդ վրտիս ու ներմակ,
Ու մագերդ են փեքոտուած .. Նորէն կը զգամ՝ որ կ'ուռի
Ծով մը սիրոյ լանջիդ սակ ..

Եկո՛ւր, եկո՛ւր, կը յիշե՞ս, պիտի ուզեի քեզ համար
Ամբողջ աշխարհը փոխել, որպէսզի դուն՝ երջանիկ,
Երազէիր սիրելով այնքան դրախտներ կեանքին մէջ,
Եւ օրոցներ գեղեցիկ ..

Եթէ ոչ, տե՛ս, կը մարի առկայծ հըրագն յոյսերուս,
Ու դեռ մահուան ըսուերին կը կարօտիմ ուժգնօրէն,
Բայց անոնք որ կը մեռնին երիտասարդ, երգելով,
Ասուածներու նըման են :

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԿԱԹ

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Ջ Ա Յ Ն Ե Ր

ՈՍԿՈՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կարճածիրիկ դիմաց Ոսկերածիւր
մը կերտեցիւնք անապատներու եր-
կայնիւն...

Այս գիշեր հրեղէն տենչ մը կը տօչորէ հողիս, բռնաւոր կա-
բօտ մը երկանաքարի մը պէս կը արորէ, կը փշրէ սիրտս, իզձ
մը կը զգամ կերօններու նման հալելու, հատնելու: Հազազակիս
մինչև վերջին կաթիլը քամած, միացող խունկի գուլաները հա-
գամ՝ կր ցանկամ հեռանալ առօրեայ կեանքին տափաստաններէն:
Հողիս կ'ըզձայ ասուպօրէն սահիլ, խոյանալ գէպի կեանքի նոր
հորիզոններ, ներշնչումի թարմ ազրիւրներ, կնքուած վայելքնե-
րու հարուստ շտեմարաններ: Գեռ չճաշակուած վիշտերու քաղ-
ցըրութիւնները ծծել կը բազձայ սիրտս, ինչպէս ծարաւի շուշա-
նը՝ գիշերուան շաղը: Ծկճը, ընկեր, եթէ ապրիլ կը սիրես՝
ուխտի երթանք Հայ Ոսկորներուն ..

Ինչքան խաղաղ է գիշերը, ս'ըքան բարի են մարդիկ՝ երբ կը
քնանան, անզգամ թիւին լկանքներէն պահիկ մը ազատ, անոնց
հետ կը քնտնան չար կիրքեր, հեռ ու նախանձ, խարդաւանանք:
Արթուն են առողերը, որոնք միացող հոգիներուն արցունքները
համրելու և ծագիկներուն սկիհին մէջ փոխադրելու պաշտօնն ու-
նենալ կ'երեւին: Նարգոս, կնգրուկ, կինաման, հալուէ, գեղեցիու-
թիւն, երանութիւն անսահման հեշտանքով մը ողողած են օզը:
Ջուրերուն կարկաջը և ծղրիթներուն շարականը իրարու պլլուած՝
կ'երթան մայրական աղօթքներու և կուսական անրջանքներու պէս
հալելու այերքին մէջ: Ո՛հ, ինչքան գեղեցիկ, ս'ըքան երանաւէտ
է գիշերուան պատկերը. ինչու լոյսը գար ու գայն խզտէր...

Ընկե՛ր, ահա մէկիկ մէկիկ կը գոցուին առողերը, երկինքին
պատուհանները, պնդենք մեր գօտիներն ու սիրտերը, որովհետեւ
մէկ պահէն դէմ յանգիման պիտի գտնուինք մեր ուխտին առար-
կաներուն հետ: Սրբապան սարսուռներու խոժուածը չի՞ս զգար
երակներուդ մէջ. յիշատակներ մարգարիտներու շարանքի մը պէս
հոգիիդ աչքերուն առջեւէն չի՞ն անցնիր այս հանդիսաւոր պահուն,
խանձողի մը վերածելով սիրտդ: Բայց քաջութիւն, ահա հորիզոնը

կը ճերմկնայ, կը կարմրի. երջանկութիւնը, երազներու թագուհին, խոյս կուտայ կոպիտ իրին ու անողոք իրականութեան առջևէն. ահա վերստին գոյն, ձև, տարածութիւն կը զգենու մարդկային ցեղին աքսորավայրը:

Կը տեննե՞ս, ահա քիչ հեռուն կը տարածուի լայնածիր դաշտ մը, որ հնձուած ու ճերմակ սրաներով ծածկուած գարիի արտի մը երևոյթն ունի: Աւելի հեռուէն, եթէ կենար՝ բլուրի մը գագաթէն՝ պիտի փորձուէիր նմանցնել զայն երկրադնդային կաթնածիրի մը. կամ շուշաններ թաւալող վեհափառ գետի մը: Ո՛չ այս է, ո՛չ ալ այն, այլ Հայ Տառապանքին պողոտան է այն, հայ սոկորներով սալարկուած: Ահա՛ մեր ուխտավայրը. սանդաղները՝ մէկզի՛, ինչու որ մեր կայնած տեղը սուրբ է. երկիւղածութեամբ կրկնենք մեր ծունգերը եւ կարօտակէզ շրթներով համարսինք աւազները, որոնք հիւրընկալեցին Հայութեան նշխարները:

Ինչ ճոխ հունձք, Ատուած իմ, հայածին սոկորներու անձայր. անծիր ծով մը, անծուփ, անծածան. ինչո՛ւ թոյլ տուիր, Տէր, որ խորշակահար տերեւներու պէս թափին ա՛յսքան անհատնում կեանքեր՝ որոնց հրաշակերտումին վրայ ա՛յսքան քրտինք թափեցիր երբեմն. ինչո՛ւ չի խնայեցիր ձեռատունկ եղիմիդ ծաղիկներուն, պտուղներուն, ծառերուն, սոխակներուն, ծիծեռնակներուն ու գառնուկներուն. ինչո՛ւ, ա՛խ, ինչո՛ւ կայծակներուդ ու շանթերուդ և եօթանասուն անգամ եօթը պատուհաններուդ շտեմարանները բոլանդակ ու դժոխքդ ամբողջ չի թափեցիր պատկերդ բզբտող դահիճներուն գլխուն. ինչո՛ւ դեռ թոյլ կուտաս որ անպատիժ մնայ այս անպարագրելի եղեռնը... ինչո՛ւ...

Մօտեցի՛ր, ընկեր, հրատուչոր շրթներուդ կարօտը ինձի հետքամէ մասունքներուն վրայ. գիշերուան ցողով մկրտուած, արևուն շողով օծուած սոկորներուն վրայ պարպե՛նք սափօրները մեր արցունքներուն, մեր սէրերուն, մեր համբոյրներուն. վառե՛նք, այրե՛նք կերաններն ու կնգրուկը մեր պաշտամունքին. գինովնա՛նք այսօր ոգեկոչումներովը մեծ Ուջակէզին. խենթենա՛նք այսօր ժահրովը Վրէժին՝ զոր մեզի կտակեցին լուսածին մայրեր, շուշան աղջիկներ, դալար երիտասարդներ, ազօթկեր հանիններ և կոկոն կեանքեր:

Նեծկլտանքդ կլլէ ու մօտեցիր. մահուան խնձոյքը պիտի ճաշակենք այսօր. սրբազան վիշտերու քաղցրութիւնները պիտի ըմբոշխնենք. մօտեցիր: Ահաւասիկ գանկերու, կուրծքերու, բազուկներու, սրունքներու, ոտքերու, ձեռքերու, մատերու ոսկերածով մը, ասպնջական անապատներու կուրծքին վրայ փռուած:

անխաղի ամէն հասակի սակորներ, որոնք շուշաններու մաքրութիւնն են հազեր. մեծերուն մօտ կը տեսնես փոքրիկներ, ինչպէս վարդերու մօտ՝ կոկոններ, ինչպէս բունին վրայ՝ ճիւղեր, սստեր, բարունակներ: Մայրերու կմախքներ ահա, որոնց գոգը, երբեմն կեանքի բոյն, այսօր գերեզմանը եզած է իրենց հոգեհատարներուն:

Գանկեր, գանկեր, հոյակապ տաճարներու աւերակներուն պէս փռուած գանկեր, որոնք իրենց թափուր ակնակապիճներովը, ամէն ուղղութեամբ, կարծես դեռ փրկութիւնը կ'որոնեն և իրենց ականջախորշերովը հովերը կը պրպտեն լուրի մը համար: Գթած պարիկներ ամէն գիշեր կուգան արցունքով լեցնելու այն ակնակապիճները, որ հնարաւոր դառնայ յաւերժացնել սուգը մեծ սպանդին: Բարի լոյսը ամէն օր կը ցամքեցնէ այդ արցունքները և զո՛ւր կը ճգնի կաթիլ մը սփոփ ներարկել սգաւոր սակորներուն մէջ: Հովը իր խօլական թռիչքով զո՛ւր տեղը կը փնտռէ կեանքի թիւ մը՝ թրթռացնելու համար, և սակորներու եղբայրութիւնը կը շարունակէ յարածգել իր լուսթեան պատգամը՝ զօր մինք միայն կրնանք հասկնալ, և աստղերուն տակ իր մենախօսութիւնը՝ զօր Աստուած միայն կը հասկնայ:

Ահա նուրբ գիծերով կնոջական գանկ մը, ոգնայարը՝ ամբողջ, կրծասիրը՝ ջախջախուած, բազուկները՝ պզտիկ գանկի մը մօտ... Անոր գեղեցիկ ծնօտը և մարգարտաշար սկոռները կարծես կը շարունակեն տակաւին ծամել գերագոյն զայրոյթը: Ի՛նչ փոթորիկներու բոյն եզած էր այս գանկը. սրքան հրաբուխներ բռնկեցան հոն. ի՛նչ սրբազան խոռվքներ՝ տարիներու ընթացքին, ի՛նչ անգոհներ՝ վերջին օրերուն, ուռճացան, ալեկոծեցին անոր մէջ: Գեղին մատուռին սրբատաշ սեմին, տարիներով, ամէն առտու, ամէն իրիկուն, ի՛նչ վճիռ հաւատքով խոնարհած, քսուած էր՝ անոր չափ մաքուր այս ճակատը. իսկ անոր աչքերը, սիրոյ և գորովի աստղեր, ի՛նչ անհատնում օղապատանքով գամուած մնացեր էին խաչին ու խաչեալին վրայ...

Ահա խոշոր բազուկ մը, պարկեշտ արհեստաւորի մը կամ ժիր հողագործի մը մատունքը, դեռ ցօղաթուրմ: Տարիներով գործեց ան, կերակրելու համար իր սիրտտուն գաւակներուն հոյլը՝ մէկ կողմէն, և միւս կողմէն՝ ջողիւրը տեսակ մը երկտանիներու՝ որոնք օր մը իր գահիճը պիտի ըլլային: Այս բարեպաշտ ձեռքը շէն պահեց նաև Աստուծոյ տունը, տուաւ անոր իւզագին, ծառազարդեց գերեզմանատունը, օգնութեան հասաւ աղքատներուն, սրբտաբուխ աղօթքներով բարձրացաւ դէպի երկինք, խաչակնքեց երկիւզածօրէն, սրբեց որբին արցունքները, բարի հօր մը պէս

խնամեց, փալփայեց իր եզերը, կովերը, ոչխարները, գառնուկները, և հերկեց, ցանեց, ջրեց, քաղեց, կամեց, աղաց տարիներով...

Ահա կարկառուն ու լայնալիճ ճակատով գանկ մը, կխտով ջախջախուած ուսուցիչ մը մեղուաշան կամ հանրօգուտ մտաւորական մը անշուշտ: Դաւաճան ձեռքը չգողա՞ց արդեօք՝ երբ դիւականօրէն կշռուած լախաին հարուածներովը գետինը փռեց լոյսի պէս գեղեցիկ այդ գլխուն տէրը: Խանձարուրքի մէջ ի՞նչ յայտեր, ստեղծագործութեան ի՞նչ սաղմեր, լուսաւորութեան ի՞նչ սերմեր իրենց բոյնը դրած էին այդ պաշտելի գանկին մէջ: Ո՞ր երջանիկ հովերը քաղեցին տարին անոր բարբառին վերջին գահարները—խրախոյս մը թերեւ իր տառապակիցներուն, վրէժի կտակ մը անշուշտ՝ լոյսի բոլոր ուխտեալ զինուորներուն...

Ահա կտարած բազուկներ՝ ծակծկած ուսուցիչներու մօտ, յայտարար նշան յօստահատական վայրկեանի մը մէջ ըմբոստացող գեղեցիկ երկտասարդ ոգիի մը: Թշնամիին գարնան ընդ որ խժժուած թիւններուն հանդուրժեց ան ստայիկեան համակերպութեամբ մը. բայց վերջին հանգրուանին մէջ խուժուածներ հրտեցին պատարագուելու քշուող թափորին վրայ, և խենէշ նայուածքներ եկան, կոյարնդեռնի պէս, թառեցան անոր կողքին քալող շուշանի մը վրայ: Եւ հարկ եղաւ պաշտպանել շուշանը, և կարելի եղաւ փայտի կտորով մը գետին փռել մէկ քանի ճակաճան, և հուսկ պէտք եղաւ որ խուժան ու ոստիկան համերաշխին տապալելու ընդվզումի այս հոյակապ աշտարակը...

Ոչ թիւը կայ, ոչ ալ ծայրը մարդկային կմախքներուն. հո՞ն են ամենքն ալ, եկեղեցականներ՝ իրենց հօտին գլուխը, մայրեր՝ իրենց գաւակներով, հանիներ՝ իրենց թոռներուն փաթթուած, ծերունիներ՝ իրենց որդիներուն կառչած: Տեղ աեղ կ'երևին նաև խաչերու բեկորներ, մագաղաթի կտորներ, սողմոսի փշուրներ: Մինչև ի մահ հաւատարիմ ժողովուրդի մը ինչո՞ւ չի շնորհուէր իր սեպհական հոգին մէջ թաղուիլ. ինչո՞ւ հարի՛ւր հազարներով անուաղէին, նքթէին, նքողէին, և ամբան ասուպներուն պէս նուաղէին: Ինչո՞ւ պէտք եղաւ, Տէր, որ կաթնածիրիդ զիմաց Ոսկերածիւր մը կերտէինք անսպասներու երկայնքին...

Բնկեր, ինչո՞ւ նկուէն եղաւ հոգիդ, ինչո՞ւ խուսկի ծուէններ դադրեցան բուրվառէդ, ինչո՞ւ կը տամկանան աչքերդ: Յոյսի այդբերներուն կարկա՞լը կը լսե՞մ ես. հաւատքը կը վերբնծիւղի ի՞մ մէջս: Գանկէ ի գանկ այցելութիւնը աստգէ աստղ արշաւանքի մը տպաւորութիւնը կ'ընէ իմ վրաս: Այս գանկերը, այս ոսկերուտիքը պիտի ըլլան մեր երկիւնքին համատեղութիւնները. անո՞նք

պիտի առաջնորդեն մեր կթոտ քայլերը կեանքի պողոտաներէն .
անո՛նք պիտի կազմեն հիմքը , սիւները , խոյակները մեր վաղուան
Փառքի Տաճարին : Անոնք հայ սերմն են որ ցանուեցան , Հայուն
արիւնով ոռոգուեցան և վաղը , կ'երգնում , վա՛ղը պիտի վերածնի
գալարագեղ ու հրաքանչ Հայութիւնը :

Եւ այս անյեղլի հաւատքով տոգորուած՝ եկո՛ւր , ընկեր , մեր
ուխտին սրբութիւնը ամբողջ , մեր սիրտերուն սէրերը բովանդակ
պարպենք սրբազան սոկորներուն մէջ , սարսուռի գերագոյն վայր-
կեան մը ընծայելով անոնց : Բարի հովերը արգէն , ատեն ատեն ,
անոնց խառններուն մէջ կը լեցնեն աւետաւոր հծծիւններ և կ'ար-
թընցնեն հաւատքի սերմեր , ու սոկորները անձկագին կը սպասեն
եզեկիէլեան շունչին , կեանքով զգեստաւորուելու համար ...

— Երկինքի կապոյտին և անապատներու աւազին ներկայու-
թեան կ'ուխտենք վառ պահել հայ կեանքին ճրագը , ո՛վ անմահա-
կան սոկորներ , Ձեր սպիտակութեանը վրայ կ'երգնունք մաքուր
սիրտով սպասարկել հայրենի խորանին , կառուրին ու առններուն
վերաշինութեանը : Հայցեղին բոլոր սրբութիւններուն վրայ կ'ուխ-
տենք կատարել և հանդիսանալ այն՝ ինչ որ գուք առաջագրած
էիք և սակայն արգիլուեցաք : Դաշունահար եղած մայրերու ,
կոխկռտուած շուշաններու , կոկոններու և աշխնի մէջ խեղդը-
ուած վերջալոյսներու յիշատակին վրայ կ'երգնունք կատարել ձեր
վերջին կամքը ... — Ո՞վ Հայկին , վարդանին ու վահանին Աս-
տուածը , ֆեղի ձօնուած պատարագի այս սոկորներուն թափօրին
սիրոյն համար լսէ՛ մեր երկիւղած ուխտին , և դիւցազնացո՛ւր մեզ՝
արեւիդ տակ յաւերժացնելու համար եզեմածին ցեղին ճրագը ... :

Դահիրէ 10 Յունիս, 1916

Յ. Թ. ԿՍՅԱՆԱՆ

ՇՈՒԿԵՆԻ ՄԱՀԱՔԱՅԸ ԵՐԳԸ

Յուրս սրահին մէջ , ըսուեռով լեցուն ,
Դաւնակը մահուան քայլերը կուլայ .
Լուռ մըսիկ կ'ընեմ ողբը լարերուն ,
Սարսուռներ տարամ կ'իջնեն հոգւոյս վրայ :

Կիսաբաց դռնէն , դանդալ , դողդոջուն
Ուրուականներու շարք մը ներս կուգայ .
Շուքեր գեղադեմ ետանուշներուն
Որ կը մըմընջեն ձայնով դուզնաքեայ .

« Խօլ տնչանքներով սիրարդ կ'արիւնի ,
« Ափսս՛ս , աշխարհն է խաբուսիկ ու սին ,
« Քարին լոկ բառ մ'է , վարդը կը բռնի :

« Մարե՛ իդձերդ ու բոլոր յոյսերդ ալ .
« Մի՛ հաւսար , սո՛ւս է երդումը կուսին ,
« Եկո՛ւր երբեքին մեջ աննիւրբանալ .. : »

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Հ Ն Ձ Ե Ա Կ

Անապասը : Կարաւանները կ'անցնին ,
Գանդալ ու լուռ : Ծերունիներ , այբիներ
Մեռնիլ կ'երթան : Հոն , քաղաքին մեջ մինչդեռ՝
Վարդերը կոյս կ'իյնան ցեխը հարեւին ..

Ո՛վ իմ ցեղիս արիւնկրգակ թեւամին ,
Կ'ուզեմ հրգօր Ասուած մ'ըլլալ շանթայեռ ,
Ու դիւային կերտել նոր նոր գեհեհներ :
Ո՞վ պիտի տայ ինձ Ներոնի մը հողին ,

Որ տանջե՛մ քեզ ցաւերով նուրբ ու երկար .
Ունացող շան ձայնըդ լըսուի դարե՛ դար ,
Ու զալարուիս չորս պատերուն մեջ որջիդ :

Կ'ուզեմ , նիւալ յարակեզի մը նըման ,
Փարի՛լ քեզի , ծրծե՛լ արիւնդ շիբ առ շիբ ,
Արիւնըդ թոյն ծրծե՛լ , ծրծե՛լ յաւիտեան :

ՅԱԿՈԲ ԱՂԱԶԱՐՄ

Ա Փ Ր Ի Կ Է Ն

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԸՆԹՈՐԻՆ

ԿՐԷԿՈՒԱՌ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԿԸ՝ ԷԿՁԱՐԳԻ ԵՒ ԿԱՅՍՐ ԱՓՐԻԿԷՆ
ՆԻՔԻԳԱՍ՝ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ԵԳԻՊՏՈՍԻ

Գրեթէ երկու դար առաջ Բիւզանդիոնի տիրապետութիւնը Ափրիկէի վրայ, որ վերջ գրած էր Վանաաշներու բարբարիկ գերիշխանութեան: Յուստինիանոսի օրով էր որ հայ զօրավար մը, ամենէն նշանաւորներէն մէկը, նաւային արկածալից և յաջող արշաւանքով մը, վերագրաւսած էր Ափրիկէն, որուն ամենէն վերջին կառավարիչն ալ՝ խորհրդաւոր գուգադիպութեամբ մը՝ հայ մը պիտի ըլլար, որ արարական գրոհին դէմ մղած հերոսական դիմագրութեան մը ատեն պիտի մեռնէր:

Այս երկու դարու միջոցին, աննշան ընդմիջումներով, Բիւզանդական Ափրիկէի և Եգիպտոսի մէջ, ամենէն պատասխանատու պաշտօնները Հայերը վարած են: Այսպէս կը հանդիպինք բազմաթիւ կառավարիչներու և նշանաւոր զօրավարներու: Հայերէ բաղկացած լէգէոնները հռչակաւոր էին իրենց դիւցազնական քաջութեամբ, «Հայոց Կարքեդոնի» — Արտաշեսատի — պաշտպան զօրականներու արժանի յաջորդներն էին անոնք, որոնց արիութիւնը արարական շատ մը բանաստեղծութեանց և աւանդավէպերու ծնունդ տուաւ: Արչակունի հայ թագաւորներէ սերած զօրավարներ Ափրիկէի մէջ կը գտնէին լայն ասպարէզ մը գործունէութեան և գինուորական կեանքի: Անոնցմէ շատերը հիանալի ճկունութեամբ ինքզինքնին սիրցուցին բնիկներուն, և քաղաքակրթիչ դեր մը խաղացին՝ հովմայեցի կեսարներու սկսած գործը շարունակելով, մինչև որ՝ Կրէկուսոսի մահուամբ՝ Արարները ալ սկսան միահեծան տիրել Ափրիկէի սեծագոյն մասին: Հայ Հիբակլիոսները շատ նշանակալից գործունէութիւն մը ցոյց տուին: Իրենց պապը Պարսիկներու դէմ Բիւզանդիոնի մղած մէկ ճակատամարտին նշանաւոր էր հանդիսացեր, և յետոյ տղաքը եկեր Ափրիկէ հասատուեր էին իբրև ընդհանուր կառավարիչ: Տեսանք թէ Կրէկուսոս իր եղբոր՝ Հէրակլիոսի (*) հետ

(*) Կը բուի քէ է. դարուն հայկական գաղութը արդէն մեծ թիւ մըն էր Եգիպտոսի եւ Ափրիկէի հիւսիսային այն մասերուն մէջ,

280-26

իրր փոխարքայ և տեղակալ իշխեց Ափրիկէի վրայ: Իր եղբոր մահէն ետք Էկզարքութեան գլուխն անցաւ: Եգիպտոսի կառավարիչ Նշանակուած էր իր տեղը՝ Նիքիտասը (619-629): Արարները անապատին խորերէն գուրս եկած՝ սկսած էին կամաց կամաց սպառնալ Եգիպտոսի, ինչպէս նաև Բիւզանդիոսի փոքրիկեան ըստ կառուածներուն: Բիւզանդիոսն ջանացած էր տեղացիները սիրաշահիլ, զանոնք մեծ մասամբ քրիստոնեայ ընելով, անոնց պետերը սրաւալով, անոնց հետ յաճախ ընտանեկան կապեր հաստատելով: Ափրիկէն այս Հէրակլիտաներու օրով շատ բարգաւաճ վիճակ մը ունէր: Մեծ մասամբ կաթողիկոսութիւնը ծաւալած էր հոն, Հռոմի Պապին ճիգերուն շնորհիւ: Կրօնական ներքին վէճեր յաճախ կը յուզէին միաքերը: Պէրպէրները ամբողջութեամբ, գիւրաւ քրիստոնեայ եղած էին և անոնց Եպիսկոպոսներն ալ ներկայ կ'ըլլային կարքեզանի մէջ տեղի ունեցած մեծ կրօնաժողովի մը: Ափրիկէն Էկզարկութիւն մըն էր, սրուն միացած էին գեա Սարտինիա և Քորսիքա: 634ին Արարները լրջօրէն կը սպառնային Եգիպտոսի, իրենց ուժերը կեղքանացուցած ըլլալով այդ կողմերը: Կայսրութիւնը նիւթապէս սկսած էր թուրքօվին տկարանալ: Բիւզանդիոսն ա'լ չէր կրնար սահմանադիտին վրայ օտար արշաւանքներուն գիմազրոյց բնիկ ցեղերուն խոտաացած դրամական օգնութիւնը վճարել: Պէրպէրները սկսած էին իրմէ աւժանալ, ինչպէս նաև բնիկ բոլոր ցեղերը, պզտիկ իշխանապետութիւններ կազմելով, և ապրելով կայսրութենէն անկախաբար: Կրօնական վէճեր, աւելի քան երբէք ստատկացած էին կայսրութեան բոլոր սահմաններուն մէջ, յետին շինականէն մինչև արքունիքը գրաւած էին անոնցմով, մտնալով ամէն բան: Այս սնտոի պայքարները պիտի քայքայէին Բիւզանդական Ափրիկէն, ու յետոյ իր

որ այսօրուան Թրիփոլին, Ալժերը, Թունուզը եւ նոյնիսկ Մարօքը կը կազմեն: Լասին եւ յոյն արձանագրութեանց մեջ յաճախ կը հանդիպինք Հայերու, որոնք եկեղեցիներ, հանրային շէնքեր շինելուս ան են: Չմոռնամ ըսելու որ այս ասեմ յունական յասուկ անուաներու գործածութիւնը սովորական բան մըն էր, ճիշդ ինչպէս որ սովորական է բուրբ անուաներու գործածութիւնը քրիստոս Հայերու մեջ, ինչպէս մանաւանդ կիլիկեան կարգ մը քաղաքներու մեջ: Այսօրուան Հայ-Հռոմները, որոնց թիւը 10,000ի կը հասցնեն, ծագումաբ հայ, հայախօս, եւ յունաձեւ են, եւ մնացորդներն են քիւզանդական այն շրջաններուն, եւ որոնց մեծ մասը Ալեկայ կողմերը կը գտնուին:

կարգին կայսրութիւնն իսկ 640ին, Արարները զբաւեցին Եգիպտոսը և Սուրիան: Քրիստոնեայ բնակիչներ, յաղթականներու սուրին առջեւէն զիւստար կը փախչէին դէպի Արևմուտք: Դէպի կարճեղոն կը խուժէին կրօնաւորներ, կրօնաւորուհիներ՝ իբրև լաւագոյն ապաստանարան, երէններու պէս հալածուած՝ Ալլահին փառքին ծառայելու և կողպուտով հարստանալու անձկայրեաց Արարներէն: Եկեղեցական մը, Աբբայ Մաքսիմ, խատարեր վանականի տիպար մը, անօրինակ պերճախօսութեամբ կը հրահրէ կրօնական վէճերը, կրօնաբայր միջնուորա մը կը ստեղծէ, կը վիճարանի հակառակօրդ եկեղեցիին ամենէն հեղինակաւոր ներկայացուցչին Պիւռհասի հետ, զոր դարձի կը բերէ: Դէպի կաթողիկ Եկեղեցին զօրաւոր հասանքը կ'աճի: Ամենէն ազգեցիկ Եպիսկոպոսներն անգամ «Քննական Աղբիւրին» միանալու իղձ կը յայտնեն: Ամբու, երբ կը գրաւէ Եգիպտոսը, 640ին, Ղպտինները զինքը կ'ընդունին իբր ազատարար, յոգնած՝ կրօնական վէճերէ ծագած հալածանքներէն: Կիւրսո Պատրիարք Եգիպտոսի մէջ, 635ին ուզած էր, համաձայն բիւզանդական քաղաքականութեան, սիրաշահիլ Ամբուսն, տարեկան սուրք մը վճարել, Հէրակլի մէկ աղջիկը կնութեան տալ Ամբուին և զայն քրիստոնեայ ընել, բայց չէր յաջողած: Ամէն կողմ կտարած էր կայսրութեան հեղինակութիւնը, անկարգութիւնը և անկարգապահութիւնը, կրօնական սաստիկ վէճեր կը տիրէին ամենուրեք: Եգիպտոս կ'իյնար այսպէս աւելի քայքայուած՝ թշնամի զօրաւոր արշաւանքին առջեւ:

Պետութիւնը կատարեալ կազմալուծման մասնուած էր թէ՛ Արևելքի և թէ՛ Արևմուտքի մէջ: Մեկէ աւելի էկզարքներ կամ նշանաւոր զօրավարներ, Հէրակլի նախընթաց օրինակէն քաշալերուած, ինքզինքնին կայսր կը հռչակէին: 645ին, Կրէկուսո Ափրիկէի ընդհանուր կառավարիչն էր, կայսեր փոխանորդը որ կը կրէր կայսերական ընտանիքի յատուկ Ֆլավիոս տիտղոսը, և բնիկներու մօտ կը վայելէր միշտ անասանան ժողովրդականութիւն: Գահուն վրայ բազմած էր կոստանդ Բ. հազիւ 15 տարու: Իր ազգական կոստանդին Գ.ը սպաննած էին: Հոռմի պապը, Ափրիկէի բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները համակիր էին իրեն: Ներկայ կայսրը Հէրակլի ապօրէն կնոջ՝ փառասէր Մարթինայի տղան էր, որուն դէմ Կրէկուսո ունեցաւ ատելութիւն մը, զոր հրահրեցին իր բարեկամներն ու Մարթինայի հակառակօրդները: Աբբայ Մաքսիմ արքունիքին դէմ անէճքով կը խօսէր: Կրէկուսո այս պայմաններուն մէջ էր, երբ 646 ին ինքզինքը կայսր հռչակեց, հոռովէական ծիրանին հագնելով: Դիւրահաւատ ժողովուրդին մէջ կը շրջէր Աբբայ Մաքսիմի մէկ երազին պատ-

մութիւնը: Հրեշտակի գունտեր կը սաւառնէին Արեւելքի և Արևմուտքի երկիրքին վրայ: Առաջինները կը պոսային, «Փա՛ռք կոստանդ Օգոստոսին»: միւսները կը պատասխանէին. «Փա՛ռք կրէկուառ Օգոստոսին»: Կամաց կամաց Արեւելքի հրեշտակներուն ձայները մեռած էին և Աբբան լսած էր ի պատիւ կրէկուառին եղած փոռարանանքն ու ծափերը: Բնիկները, Պէրպէրները ուրախ էին կրէկուառի ինքզինքը կայսր հռչակելուն համար: կրէկուառ՝ թողուց կարքերունը, ու հաստատուեցաւ հարուստ և մեծ քաղաքի մը մէջ, Սուֆութուլա, որ ռազմական տեսակէտով ալ հիանալի քաղաք մըն էր: Հոն էր որ պիտի պաշտպանէր իր վեհապետութիւնը, հեաղհեաէ իրեն ալ սպառնացող վտանգին՝ Արաբներուն դէմ:

կրէկուառ իր պատկերով դրամ կարել տուաւ՝ ի նշան իր ստացած անկախութեան, Վասիլիոսի դէմքին տեղ քանդակել տալով զայն: Արաբները կը սպառնային ծանրապէս իր ալ կայսրութեան: Սկիզբները անփոյթ գտնուեցաւ, քաջուած իր մայրաքաղաքին մէջ: Ամբողջ շատոնց կ'ուզէր արգէն քաղել, բայց օրուան Պալիֆան արգելած էր զանի: Իր յաջորդը Օմար Ա. հրաման ըրաւ Երկպտոսի իր կառավարչին Ապտալլահ իպն Սատտի 20,000 լաւ կազմակերպուած հեծելազօրքի բանակով արշաւել:

Արաբ պատմիչներ Բիզանդական Ափրիկէի գրաւման մասին կը պատմեն շատ միտմիտ և սրտայայտ մասնադէպեր: Յաճախ կ'առաջարկեն իրեն որ ընդունի իսլամութիւնը: Գիրգիր (*) զէնքով միայն կ'ուզէ պատասխանել: Իրեն հաւատարիմ Պէրպէրներուն հետ քաջուած է Սուֆութուլայի պարիսպներուն առջև ուր կռիւր կ'սկսի: Արաբները մինչև հոն յառաջացած էին, կողպտելով և այրելով քաղաքները. բնաջինջ ընելով ամէն ինչ: Իրենց առջևէն սարսափահար փախչող ժողովուրդը միայն կ'ազատէր: Չինուորներուն մէջ կային նաև շատ մը նորադարձներ: կրէկուառ յուսահատ ձիգով մըն է որ կը կոռի: Իր կողքին՝ ձիու մը վրայ աշտանակած ամազոնի մը պէս՝ կոռին կը մասնակցի նաև իր «հրաշալի գեղեկցութեամբ աղջիկը, ամենաճոխ հագուստները հագած ու գլուխը ծածկած սիրամարդի փետուրներով»:

կրէկուառ կռիւին մէջ կ'իյնայ ու կը մեռնի: Արաբները քաղաք կը մտնեն ու կը կողպտեն զայն, բնակիչները կատորելով:

Այսպէս կրէկուառի հերոսական մահուամբ իրապէս վերջ կը գտնէ բիզանդական տիրապետութիւնը Ափրիկէի մէջ, որուն պահպանման ու բարգաւաճման համար Հայերը իրենց արիւնքով և ինացականութեամբ այնքան մեծ ծառայութիւններ մատուցին, քրիստոնէական քաղաքակրթութեան ծաւալման նպաստելով հոն՝

Զ. և Է. դարերուն մէջ:

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՊԵՇԵԱՆ

(*) Գիրգիր կամ ձիւրնի, այսպէս կ'անուանեն արաբ պատմիչներ, որ «կ'իբիւր Ֆրանկներու եւ Պերպերներու վրայ»... Ծ. Յ.

Շ Ո Ւ Ք Ը

(Պ Ա Տ Մ ՈՒ Ա Շ Ք)

Բժիշկիս պատուէրին վրայ, 19 .. ամառը, Զուխերիայ է...
Գիւզը կը գտնուէի, դարմանելու համար խանգարուած առողջու-
թիւնս:

Գեղջկական համեստ իջեւանս գտարտադրող փոքրիկ պար-
տէզի մը դիմացն էր. միակ դրօսավայրս այդ պարտէզը, ուր
կ'երթայի ամէն առաւօտ կանուխ, և դարաւոր ծառի մը հովանիին
տակ կը հանգչէի ժամերով:

Քանի մը շաբաթներ անցեր էին արդէն է .. հաստատուելէս
ի վեր, և ես կը ճանչնայի անոր գրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը:
Գիւզին տղաքն իսկ բարեկամացեր էին հետս:

Սովորութեանս համեմատ, զով ու պայծառ առտու մը, դար-
ձեալ գացեր էի հաճելի անկիւնս, և նստեր կը խոկայի անցեա-
լիս վրայ. տխուր յիշատակներ արթնցեր էին մաքրիս մէջ, և տա-
կաւ խորունկ թախծութիւն մը պատեր էր հոգիս:

Յանկարծ, ուրուականի մը պէս, մէկը ցցուեցաւ առջեւս, և
մտտուեւեռուսէս սթափեցուց զիս.

— Ա՛հ, դուն հո՞ս, միմիջեց ինձ ծանօթ ձայն մը:

Նախկին ընկեր մըն էր որուն հետքը կորսնցուցեր էի երկար
ատենէ ի վեր:

Ո՛րքան փոխուեր էր խեղճը. մաղերն ու մօրուքը ձերմկեր
էին. բարձր հասակը կքած, քայքայուած կմտխք մըն էր դար-
ձեր. կատարեալ շուք մը...

Ուշադրութեամբ սկսայ զննել բարեկամիս դէմքը, որուն
վրայ, սակայն, չի նկատեցի այս անակնկալ հանդիպումին առթիւ
հաճոյքի ու է արտայայտութիւն. բարոյական բեռի տակ ընկճը-
ւած մարդու մը ցաւատանջ հագին կը ցոլացնէր այդ դէմքը, ո-
րուն իսպառ հրաժեշտ տուած ըլլար կարծես ժպտալ:

Հիմա նստած էինք քովէ քով, անխօս: Ձէի գիտեր ի՛նչ բա-
նի վերագրիլ այս արտակարգ լռակացութիւնս, մինչ բարեկա-
միս մասին կը յիշէի տարտամօրէն լսած ըլլալ, թէ քանի մը
տարի առաջ ապրած էր մին այն վէպերէն, որոնք կ'եղծանեն ու
անձանաչ կը դարձնեն ամենէն ամուր նկարագիրն իսկ:

Առաջին անգամ բարեկամս եղաւ, որ մեր լռութիւնը խզե-
լով՝ ըսաւ ինձի.

— Դուն այն մարդերէն ես, որոնք գիտեն ուրիշին վիշտն յար-

գել .. Ուրեմն կրնամ քեզ վստահել տառապանքս... Պիտի ուղէի՞ր լսել պատմութիւնս :

Ու սկսաւ պատմել .

« Երեկոյթի մը մէջ ճանչցայ զայն : Սպիտակ՝ տատրակի մը պէս՝ կարծես անմեղութեան մարմնացումն էր զոր քախտը դէմս կը հանէր : Զմայլելի աչքերուն մէջ ծովերու խորունկ երանգը կը ցոլար :

« Քանի մը բառ հազիւ կրցայ , այդ իրիկուն , փոխանակել իրեն հետ : Եւ արդէն ի՞նչու խօսիլ , երբ հրաշալիքի մը առջեւ յափշտակուելու համար անհրաժեշտ կը դառնայ լռութիւնը ..

« Այնուհետեւ , ստէպ առիթն ունեցայ իրեն հանդիպելու , և՛ իւրաքանչիւր տեսակցութեանս՝ անրացատրելի խոսովքի մը սարսուռն զգացի սրտիս մէջ :

« Թէ՛եւ ամէն ջանք ըրի երկար տտնն յուզմունքս իրմէ պահելու , բայց չի յաջողեցայ անխուսափելին արգելել . ու սրտիս գաղտնիքն իրն ալ եղաւ :

« Ո՛րքան տեւեց այդ անոյշ , այլ , աւա՞ղ , անստոյգ կացութիւնը , չեմ գիտեր .. Պարտահանութեան ձայնը զիս ալ կանչեց , ուրիշ հազարուորներու հետ , հեռաւոր հայրենիքիս արիւնագանգ դատին նուիրուելու : Ու ճամբայ ելայ , ետիս ձգելով ամէն ինչ որ թանկագին էր ինձ համար : Բարեկամներու խորհուրդը . պաշտելիս արցունքները չի կրցան զիս կուսեցնել ս'չ իսկ բոպէ մը :

« Այսպէս , խրոխտաբար , լքելով իմիններս , կարծեցի թէ զինուորի դերիս մէջն էի .. Երբէ՛ք , մինչև այն ատեն , չէի կասկածեր տկարութիւններու մասին , որոնք պիտի երեւան գային մէջս՝ թշնամիին հետ առաջին լռել ըստխուսեցողութեամբ .. Դառնութեամբ հաստատեցի թէ հայրենիքիս անարժան զինուոր մըն էի . կը խոստովանիմ որ կռիւը վախցուց զիս , և վատօրէն փախայ անկէ ..

« Հիմա , սերելիներու գթութեան ենթարկուելու իրաւունքը չեմ տար ինքզինքիս , վերագառնալով անոնց մօտ : Պէ՛տք է որ մեր բաժանումը վերջնական ըլլայ .. Պէ՛տք է որ պատիժս կրեմ : Այդ է եղեր ճակատագիրս ... »

Հէգ բարեկամիս շրթները կը դողային յուզմունքէ : Կը զգայի թէ անցեալին յիշատակը կը փոթորկէր անոր մաշած , քանդուած էութիւնը : Պահ մը կարծեցի թէ ա՛լ պիտի չի խօսէր . բայց , ան իր նայուածքը շեշտակի նետելով աչքերուս մէջ , յարեց .

— Այո՛ , անարժան եմ իրմէ սիրուելու... Անոր երջանկութիւնը կը պահանջէ որ անյայտանամ ..

— Եւ ինչո՞ւ չես ուզեր որ , ընդհատեցի բարեկամս , կի՞նք քեզ մխիթարէ...

— Ո՛հ, ալ պէտք չունիմ այդ մխիթարութեան, վասն զի կը
ուրէն վերջը սիրոյ դասալիքն եմ :

Կը պատրաստուէի շարք մը հարցումներ ուղղել խօսակցիս.
Կուսնց միտքս, ու գիմացս ցցուելով, յանդիմանկան շեշտով մը
ըսաւ .

— Կարգիլե՛մ քեզ ա՛լ ինձմով զբարիլէ :

Հանդարտեցնելու համար զինք, խնդրեցի որ նստի. բայց
այս անգամ չուզեց լսել զիս : Պահ մը վերջը խօսակցութիւնը փո-
խել փորձելով, հարցուցի .

— Ի՞նչ որոշեցիր ընել ..

Իբրեւ պատասխան լսեցի միայն .

— Կրկնակի վա՛տ մըն եմ ..

Բարեկամս արգէն հեռացած էր : Քիչ յետոյ՝ ծառերուն մէ-
ջէն՝ անյայտացու անոր շուքն ալ ..

ԿԱՐՈ ՊԱՂԵԱՆ

Վ Կ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ը

Յաճախ հանդիպած եմ վարժարանէ շրջանաւարտ եղող նորա-
հասներու, որոնք մրցանակարաշխութեան հանդէսին ժողովուր-
դին խանդավառ ծափերովը և անօրէնին խրախուսական յորդու-
րականովը ողեւորուած՝ մասնաւոր հպարտութեամբ մը իրենց
բարախուն կուրծքերուն կը սեղմեն ժապաւինեալ վիպականներ,
տեսակ մը շարխաբան հմայեակի պէս :

Անուշիկ միամիտները կը կարծեն թէ՛ տարիներու ընթաց-
քին մէջ, իրենց հրամցուած ... ութիւններու ուռուցիկ մէթոտը
և գայն նուիրագործող խուզթի կտորը, ամենակարող յառութու-
լունքի (քըլքսըմ) նման . երեւելի և աներեւոյթ վտանգներէ պի-
տի փրկին զիրանք և պիտի ապահովեն իրենց երանաւէտ կեանք մը :

Ահա այս միամիտ հաւատքին հետեւանքով է որ, քիչ բա-
ցառութեամբ, նոր սերունդը կեանքի սեմէն ներս կը մտնէ աւե-
լի ինքնահաւան քան ինքնավստահ, աւելի ամբարաւան քան
տրամազիր նոր զարգացումներու, նոր նուաճումներու, շնորհիւ
տօկուն նկարագրի մը և անխնջ աշխատութեան :

Յաճախ ականատես եղած եմ կակձեցուցիչ հակադրութեան մը
զոր կը ներկայացնէ մէկ կողմէն շէնք շնորհք զարգացում. փոր-
ձառու, գործատիրոջ կամ գործավարի մը բարեկրթութիւնը և
միւս կողմէն «հովեր» առնող նորահասի մը անասնելի ամբարաւ-
ւանութիւնը :

Վերջերս պատահութիւն ունեցայ հանգիպելու 20 ամեայ երի-
տասարդի մը, որ երկու տարիէ ի վեր շրջանաւարտ եղած է վար-
ժարանէ մը՝ ուսկից անցած է նաև այս առերը գրողը, նոյնպէս
հմայեակ մը սեղմած իր կուրծքին : Անաջին ակնարկով մը նորա-
մուտին գէմքին վրայ նշխարեցի այն ծանր ստուերը որ կը յառ-
կանչէ կամ փարձառու, թրծուած տիպը կամ անփորձ և յաւակնոտ
վառեակը, որ չէր իսկ զիջանէր զէթ օրը անգամ մը Աստուծոյ

բարեւր տալու իր ընկեր արարածներուն: Բնական էր որ այդքան գիտեմ'նիւքիւն, այդ օտարիճան յոխորտանք՝ ոչ միայն հակակրօթեան, այլ նաև ծաղրանքի մ'թնոլորտ մը ստեղծէր արհամարհոտ նորընծային շուրջը. նոյնքան բնական պիտի կարծուէր որ այս «կրթանք»ը խելքը գլուխը բերէր պարոնին, բայց ճիշտ ասոր հակառակը պատահեցաւ:

Պատահեցաւ որ օրին մէկը յիշեալին պաշտօնակից մը ակարօթեան պատճառաւ պաշտօնատեղի երթալ չկարողանալով ծանօթի մը միջոցաւ երկտող մը կը գրկէ պարոնին իր Պետին յանձնուելու համար: Պարոնը այդ գոյզն ծառայութիւնը մատուցանել մերժած է աստարկելով թէ՛ ինք թղթասար չէ՛...:

Զարմանալի չէ՞ք գտներ որ ուրիշներուն ծառայելու, օգտակար ըլլալուն ամենէն աւելի անտրամադիրներն են որ պահանջ կը գնեն ուրիշներուն ծառայութեան վրայ, բայց մարդիկ, որ գէթ այս կեանք մէջ շատ ապուշ չեն, երբ կռահեն թէ հասաւրի մը հետ գործ ունին, իսկոյն երես կը դարձնեն անկէ: Նոյնը պատահեցաւ մեր «վկայեալ» պարոնին, որ հետզհետէ տեսաւ թէ իրենիէն աւելի կարեօր թղթի կտորներ այսօր «քուրջի կտորներ» կ'սեպուին կոր:

Ձեր վկայականը պէտք է պահէք Ձեր քով իբր գեղեցիկ յիշատակ մը դպրոցական կեանքի, սիրեցէ՛ք ու գգուեցէ՛ք զայն իբր անցեալ անմեղ օրերու պատանհկան յիշատակի մը. բայց երբէք, երբէ՛ք անոր մի վատահիք կեանքի ասպարէզին մէջ անով յաջողելու համար. քանզի այդ բանը անկարելի է և արդէն դո՛ւք անձամբ պիտի հաստատէք Ձեր կեանքի ընթացքին մէջ:

ՅԱԿՈՐ Յ. ԳԱԼԷՄԲԱՐԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԵՆ ԱՆԷՆՔԸ

Երբ Հայր Ասուած Աղաւ-եւան իր դըրախտէն արտաբեց,
եղծ մոլորեալ Մարգուն Տերը ըսաւ. — «Պիտի սառապիս,
«Պիտի ծընիս Առաւօտուն ու Իրիկունն ալ մեռնիս
«Առանց երբեք կարենալու գրկել Երազող բու մեծ ...

«Ի՛նչ որ կեանքը ըլլայ բուկին Աշխարհի մէջ, կարն՝ երկար,
«Քրտանիդ մէջ բնդհասքւած կամ սաժանեմոս վախճանիդ,
«Դժբախտութեանդ նոյն ի՛նքդ պատհառ, հեղինակը դո՛ւն անմիտ
«Պիտի հիւժի՛ս, ըսպառի՛ս «Փիւնիկ» ին պէս անդադար ...

«Ու պատհանքի մը քիւրական, ճանանչի մը բոցագետ,
«Սին բառի մը՝ երջանկութեան, դուն ետեւէն պիտի վազես
«Միտս պատհանքւած ու ընկերւած, աչքերդ յառած երկրմիտ ...

«Ու յոգնաբեկ, արամուճմբ խօլ վազիդ մէջ կես ճամբան,
«Հպարտութիւնդ, ցնորդ ու յոյսդ, կեանքդ անլիարար, ամէ՛ն բան
«Պիտի մարի անգորութեանը մէջ մըռայլ Դագաղին ... »

Գ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

